

LATİFİ TEZKİRESİNİN ÇORUM NÜSHASI

Dr. Sabahattin KÜÇÜK*

Latifi tezkiresi, Anadolu'da Sehî Beğ'in tezkiresinden sekiz yıl sonra yazılmış olan ikinci ve önemli bir kaynak eserdir. Latifi (ölm. 1582), bu eserini hazırlarken Ali Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is'i, Molla Câmî'nin Bahâristân'ını ve Sehî Beğ'in Heşt Behişt'ini örnek almıştır; ancak, tezkirecimizin, tertip bakımından bu eserlere uymadığı, şâirleri alfabe sırasıyla verdiği görülmektedir. Lâitifi'nin Tezkiretü's-Şu'arâ'sı, şâirleri alfabe sırasıyla veren ilk tezkiremizdir. Bu eser, 953 (1546) yılında tamamlanarak devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

Edebiyat tarihi açısından değerli ve önemli olan bu eserin kütüphanelerde bir hayli yazma nüshası bulunmaktadır. Ne yazık ki, Tezkiretü's-Şu'arâ'nın şimdiye kadar tenkitli bir metni yayımlanmamıştır. Ancak, «Tezkire-i Latifi» adı altında eski harflerle basılmıştır.⁽¹⁾ İlki özet olarak Theodor Chabert ve ikincisi de O. Recher tarafından iki defa Almancaya tercüme edilmiştir.⁽²⁾ Yazma nüshaları içerisinde en eskisi 957 (1550) temellük kayıtlı Kayseri İl Halk Kitaplığındaki nüshadır.⁽³⁾ Bu nüshada 308 şâir bulunmaktadır.

Yazımızda tanıtacağımız nüsha, Latifi tezkiresinin Çorum nüshasıdır. Latifi tezkiresinin yazma nüshalarından bahsedilirken, maalesef, bu nüshanın adı geçmemektedir; ancak, bu eserin varlığından rahmetli Prof. Ahmed Ateş söz etmiştir.⁽⁴⁾ Söz konusu eser, Çorum Halk Kütüphanesinde 2197 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Açık kahverengi, yumuşak meşin bir cilt

(*) Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

(1) Tezkire-i Latifi. İstanbul 1314.

(2) Theodor Chabert, *Latifi oder Bidgraphische Nachrichten von Vorzuglichen Türkischen Dihtern nebst einer Blumenlese aus ihren Werke*, Zurich 1800.; O. Recher, *Latifi's Tezkire*, Tübingen 1950.

(3) Latifi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*. Kayseri Raşid Ef. Kütüphanesi, Raşid Ef. Eki 1160, yk. 164.

(4) Ateş, Prof. Ahmed, «Anadolu Kütüphanelerinde Bazı Mühim Türkçe El Yazmaları.» *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. VIII. İstanbul 1958, 99. s.

İçinde 147 yaprak olan bu eser, 19.5 x 13.2 (13.2 x 7.6) cm. ebadında ve 19 satır olup muntazam bir sülüsle yazılmıştır. Söz başlıkları kırmızı mürekkeplidir. İlk yaprağı sonradan eklenmiş olan bu nüsha, 9 Zilhicce 978 (4 Mayıs 1571) tarihinde istinsah edilmiştir.

Diğer nüshalarda olduğu gibi, Çorum nüshası da, bir mukaddime, üç fasıl ve bir hâtimedden meydana gelmektedir. Latifî, mukaddime bölümünde şiirin fazilet ve meziyetlerini deliller getirerek ortaya koyar, eserini sunduğu zamanın padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ı över. «Sebeb-i Te'lif-i Risâle ve Bâ'is-i Tastîr-i Makâle» başlıklı bölümünde, şiirlerini bir divan halinde toplamayı düşündüğünü belirtir, telif ettiği kitap ve risaleleri kaydeder. Ayrıca, tezkiresini yazmaya nasıl karar verdiğine de temas eder. Bir gün dostu ve hemşehrisi şâir Zaifî'nin, kendisine Ali Şir Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is'ini ve Câmî'nin Bahâristân'ını gösterip Osmanlı sahasındaki şâirleri Türk dili ile yazmasını teklif eder. Latifî birçok sebep gösterek bu konuda kendisini mazur görmesini rica eder; ancak, ısrarlara dayanamayarak eserini yazmak zorunda kaldığını söyler. Tezkirecimiz, «Der-Beyân-ı Ak-sâm-ı Merâtib-i Şu'arâ» başlığı altındaki bölümde «şâir» ile «müteşâir (sah-te şâir, şâirlik taslayan)» arasındaki farkları gayet güzel bir şekilde gözler önüne serer; zamanında şiir fenninin namusunun hiçe sayıldığını üzülerik ifade eder.⁽⁵⁾ Mukaddimenin son kısımlarında eserine alacağı şâirlerin şiirlerini incelediğini, eski şâirlerden sorup öğrendiğini, bu hususta titiz davrandığını söyler. Tezkiresini kaç fasıla ayırdığını, her fasılda kimlerin bulunduğunu, Sultan II. Murad devrinden başlayarak 953 (1546) yılına kadar gelen şâirleri alfabe sırası (hurûf-ı teheccî)'na göre verdiğini de ekler. Latifî, mukaddime kısmında şiir sanatına dair gayet yararlı bilgiler vermiştir.

Birinci fasıl (Fasl-ı Evvel)'da, Anadolu'da yetişen ya da Anadolu'yu gelen «13» şeyh şâir yer almaktadır.⁽⁶⁾ Bu grubun, şiirlerini şöhret elde etmek için değil, irşad için söylediği açıklanmıştır. Bu fasılda bulunan şâirlerimiz sırasıyla şunlardır : Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Sultan Veled, Şeyh Sadreddîn Konevî, Âşık Paşa, Şeyh Elvân-ı Şîrâzî, Şeyh Vefâ, Şeyh Rûşenî, Şeyh İlahî, Şemseddîn Buhârî, Şeyh İbrâhim Gülşenî, Yazıcızâde Mehmed Çelebi, Süleymân Çelebi, Şeyh Bâyezid.

İkinci fasıl (Fasl-ı Sâni)'da «7» şâir sultan ve şehzade bulunmaktadır.⁽⁷⁾ Bunların adları şöyledir : Sultân Murâd (II. Murad), Sultân Mehmed (Fatih-Avni), Sultân Bâyezid (Adli), Sultân Cem, Şehzâde Korkud (Harîmî), Sultân Selîm (Yavuz-Selimî), Sultân Süleymân (Muhibbî).

(5) Çorum nüshası, 15^a.

(6) Çorum nüshası, 18^b.

(7) Çorum nüshası, 29^b.

İkinci fasılın sonunda Osmanlı ülkesinde yetişmiş olan şâirler, alfabe sırasıyla verilmişlerdir.⁽⁸⁾ Listenin altında şâirlerin toplam sayısının «283» olduğu yazılıdır. Ancak, tesbitime göre, Latifî tezkiresinin Çorum nüshasında «290» şâir bulunmaktadır. Bu şâirler sırasıyla şunlardır :

Ahmed Paşa, Kemâl Paşazâde Ahmed Çelebi, Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î, Ahmed Beğ, Ahmed-i Rıdvân, Ezherî, İshâk, Usûlî, Âfitâbî, Enverî, Emrî, Emîrî Çelebi, Âhî Çelebi.

Bâlî, Bâkî, Bezmî, Basîrî, Bahârî, Behiştî, Behiştî-i Vâ'iz, Behlûl-ı Hâfız, Beyânî.

Tâbi'î, Tâcî, Tûrâbî, Temennâyî.
Sânî, Senâyî, Siyâbî.

Çâkerî, Câmî'î, Câmî, Ca'fer Çelebi, Celîlî (Bursalı), Celîlî (Edirneli), Celîlî (İznikli), Celâl Çelebi, Cemâlî, Cemîlî, Cenâbî, Cenânî, Cihânî.

Hâfız-ı Acem, Hâfız-ı Sirozî, Hâfız-ı Konevî, Hâletî Çelebi, Habîbî, Hâdîdî, Harîrî (Kastamonulu), Harîrî (Bursalı), Harîmî, Hasan Rûmî, Hasan Çelebi, Hüseyinî, Huzûrî, Halîmî Çelebi, Hamdî, Hamdî Çelebi, Hayâtî, Hayâtî Çelebi, Haydar Çelebi, Hayretî.

Hâkî (Kastamonulu), Hâkî (Üsküplü), Hâverî, Hudâyî, Hızrî (Hızır Beğ Çelebi), Hızrî (Amasyalı), Halîlî, Halîlî-i Zerd, Haffî, Hayâlî Çelebi, Hayâlî Beğ.

Dâ'î, Derûnî, Dürrî, Du'âyî, Dilîrî.
Zâtî, Zekâyî, Zihnî.

Râ'î, Rahmî, Rahîkî, Resmî, Rızâyî, Refikî, Remzî, Remzî Çelebi, Revânî, Rûhî Çelebi, Rızâyî (İstanbullu), Rızâyî (Yeşilzâde Ahmed Sinân).

Zârî (Üsküplü), Zârî (Tokatlı), Zârî-i Sûzenî, Zamânî, Zeynî, Zeynep Hatun. Sâ'atî, Sâgarî, Sâkî, Sebzî-i Hâfız, Sücûdî, Sehâbî, Sehâyî, Sürûrî-i Şarkî, Sürûrî, Servî, Sa'dî Çelebi, Sa'dî, Sa'yî, Sa'yî-i Saruhânî, Selîkî, Sinân Paşa, Sûzî Çelebi, Sehî Beğ, Siyâhî.

Şâmî, Şânî, Şâvûrî, Şâhidî (Edirneli), Şâhidî (Muğlalı), Şâhî-i Şarkî, Şükrî, (Sinoplu), Şükrî, Şemsî-i Defterdâr, Şemsî (Kâdî), Şemsî-i Edvârî, Şemsî-i Hisârî, Şemsî-i Dervîş, Şems Ağa, Şem'î, Şevkî, Şehdî, Şeyhî, Şîrî.

Sâbirî, Sâlih Çelebi, Sâfî, Sabâyî, Subhî Çelebi, Subhî, Sadrî Çelebi, Sun'î (Kastamonulu), Sun'î (İznikli), Sun'î Beğ, Sun'î-i Kâtib, Sun'î (Selânikli), Safâyî, Safâyî-i Cerrâh, Safî.

(8) Çorum nüshası, 40b.

Za'ifî Çelebi, Za'ifî Mehmed Çelebi, Zamîrî, Ziyâ'î.
Tâli'î, Tâlibî, Tarîkî.
Zarîfî, Zahîrî, Zuhûrî.

Ârifî Hüseyin Çelebi, Âşık Çelebi, Abdurrahmân Çelebi, Abdî Çelebi,
Adlî, Özrî, İzârî Çelebi, Askerî, İşretî, Aşkî-i Kadîm, Aşkî-i Üsküdârî, Aşkî-i
Saruhânî, Atâyî, Atâyî-i Üskübî, Ulvî, Ulvî-i Müderris, Alî Çelebi, Amrî, An-
delîbî, Andelîbî Hâfız, Ahdî.

Gubârî, Garîbî, Gazâlî.

Fânî, Fehhâr, Fahrî, Firâkî, Firdevs-i Rûmî, Ferahî, Ferruhî, Ferdî, Fazlî
Fuzûlî-i Bağdâdî, Figânî (Karamanlı), Figânî (Trabzonlu), Fakîrî, Fikrî, Fevrî,
Fehmî, Feyzî.

Kâdirî, Kâni'î, Kadrî, Kudsî, Kurbî, Kandî (Sirozlu), Kandî (Bursalı),
Kiyâsî.

Katîbî, Kâtîbî Çelebi, Kâzîmî, Kâmî (Karamanlı), Kâmî (Edirneli), Kebîrî,
Kerîmî, Keşfî, Keştî-i İstânbûlî, Gülşenî, Mevlânâ Kemâl (Sarıca Kemâl),
Kemâl Halvetî, Kemâl Ümmî, Güvâhî, Kevserî.

Le'âlî, Lâmi'î, Lâyhî, Lutfî, La'lî, Likâyî.

Me'âlî, Mahremî, Mahvî, Muhyiddîn Çelebi, Merdümî Çelebi, Mestî
Çelebi, Meşrebî-i Kalender, Mesîhî, Mu'ammâyî-i Selânîkî, Mu'îdî, Melîhî,
Münîrî, Mehdî, Mihrî, Mîrî, Mîrî-i Rûmî, Mîrek Tabîb.

Necâtî, Necmî, Necmî-i Rûmî, Nesîmî, Nesrî, Nişânî (Karamanlı Meh-
med Paşa), Nişânî (Celâlzâde), Nizâmî, Nazmî, Nikâbî, Nazîfî, Nigâhî, Ne-
hârî, Nihâlî, Nihânî (Abdullahoğlu, Nacak), Nihânî, Nûrî, Nurî-i Kâtîb, Nûrî-i
Belgradî, Niyâzî-i Bursavî, Niyâzî-i Karamânî, Niyâzî-i Sirozî.

Vâhidî, Vâsi'î Çelebi, Vâlihî, Vâlihî-i Belgradî, Vahdî, Vahîdî Çelebi,
Vahyî, Visâlî, Vasfî.

Hâtîfî, Hâşîmî, Helâkî, Hilâlî, Hümânî.
Yârî, Yetîm Alî Çelebi, Yahyî Beğ.

Latîfî, tezkiresinin son bölümünde yani «Der-Beyân-ı Hâtîmetü'l-Kitâb»
da eserini 953 yılında tamamladığını, 300 şâiri tanıttığını söyler.⁽⁹⁾ Bunu
yaparken çok zahmet çektiğini, tenkide uğradığını belirtir; fazla olarak da,
eserini istediği gibi hazırlayamadığını ekler.

(9) Çorum nüshası, 146a.

Çorum nüshasının bu kısa tanıtımından sonra, Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ'sı hakkında birkaç hususa değinmek istiyorum. Herşeyden önce, söz konusu tezkirenin tam bir tenkitli metninin ortaya konulması gerekir. Eski yazı ile basılmış olan metnin ihmal edilmiş ya da eksik bırakılmış tarafları vardır. Buna en güzel örnek «Bâkî» maddesidir. Sözü edilen baskıda «Bâkî» maddesi atlanmıştır. Bu arada rahmetli Prof. Dr. Harun Tolasa'nın hazırlamış olduğu değerli eserinde⁽¹⁰⁾, Latîfî tezkiresinde bulunan bir iki şâir üzerinde de durmanın yararlı olduğuna inanıyorum. Latîfî tezkiresinde «Harîfî» mahlası ile şiirler söyleyen iki şâir vardır. Bunlardan biri Kastamonulu, diğeri ise Bursalıdır. Prof. Dr. Tolasa, Kastamonulu Harîrî'yi eserinde zikretmemiş, sadece Bursalı Harîrî'yi vermiştir. Söz konusu eserde Kastamonulu Harîrî'ye ait bilgiler, Bursalı Harîrî'ye aitmiş gibi gösterilmektedir.⁽¹¹⁾

Latîfî tezkiresinde gördüğümüz bir şâirin adı, Prof. Dr. Tolasa'nın eserinin yanısıra bazı kaynaklarda da yanlış geçmektedir. Bu şâir, «Şânî»dir. Latîfî'nin Tezkiretü's-Şu'arâ'sında Kastamonulu olarak gösterilen bu şâir, bu kaynak eserlerde «Şâfî» şeklinde yazılmıştır.⁽¹²⁾ Tezkiretü's-Şu'arâ'da Şânî ile ilgili ilk cümleler şöyledir: «ŞÂNÎ, rahmetu'llâhi 'aleyh. Şehr-i Kastamonî'den 'ulemâ zümresinden hoşça şân idi ve musâhabet-i ferahbahşî dâfi-i ahzân-ı dil-ü cân idi. Bağdâd seferinde fevt olup cân-ı şîrîn'in Kasr-ı Şîrîn'de virdi. Hikmet-i İlâhî ol zamânda hikâyet-i Şîrîn'i nazm idüp Ferhâd-nâme dir idi...»⁽¹³⁾ Görüldüğü üzere, «Şâfî» şeklinde gösterilen bu şâirin asıl adı «Şânî»dir. Adı anılan şâir hakkında Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde şu cümleler yer almaktadır: «ŞÂNÎ. Latîfî kavli üzre Kastamonî'dendür... Merhûm Sultân Süleymân-ı me'âlî-nijâd sefer-i Bağdâd itdükde 'âlem-i fenâdan güzer ve milket-i bekâya sefer itmışdür...»⁽¹⁴⁾ Bu şâirin adı Latîfî tezkiresinin basılmış nüshasının bir sayfasında «Şânî», diğer sayfalarında ise «Şâfî» olarak geçmektedir.⁽¹⁵⁾

Sözünü edeceğimiz bir diğer şâir de Kastamonulu «Ferahî» dir. Prof. Dr. Tolasa eserinde bu şâiri «Ferruhî» olarak tanıtmıştır.⁽¹⁶⁾ Bu eserde «Ferahî» mahlaslı bir şâire rastlayamadık. «Ferruhî» mahlasıyla şiirler söy-

(10) Prof. Dr. Harun Tolasa, *Şehî, Latîfî, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y. da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi. I.*, İzmir 1983, s. 423.

(11) H. Tolasa, a.g.e., s. 237, 260 ve 318.

(12) H. Tolasa, a.g.e., s. 68, 178 ve 328; *Tezkire-i Latîfî*, s. 198; A. Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi, c. I.* Ankara 1973, s. 265.

(13) Çorum nüshası, 79b.

(14) Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ c.I.*, Haz: Dr. İbrahim Kutluk, Ankara 1978, s. 505.

(15) *Tezkire-i Latîfî'nin* 73. sayfasında «Şânî»; 198. ve şâirler indeksinde ise «Şâfî» şeklinde verilmiştir.

(16) H. Tolasa, a.g.e., s. 23.

leyen Akhisarlı bir şâirden hem Sehî Beğ hem de Latifî ve Âşık Çelebi, tezkirelerinde söz ederler. «Ferahî» mahlaslı şâirden sadece Latifî bahse diyor : «FERAHÎ, rahmetu'llâhi 'aleyh. Şehr-i Kastamoni'den, bu devr şu' arâsındandır. Rûzgâr-dîde ve felek-zede lâ'übâlî 'acîb şahs idi. 'Âlemde endûh-u gâm nedür bilmezdi...»⁽¹⁷⁾ Dikkatle incelendiğinde, bu şâirin «Ferahî» değil, «Ferrahî» olduğu görülecektir. Üstelik, A. Sırrı Levent de adı anılan şâirin adını «Ferahî» şeklinde kaydetmiştir⁽¹⁸⁾.

Latifî tezkiresinin tanıtmaya çalıştığımız Çorum nüshası, Latifî hayatı iken istinsâh edilmiştir. İstinsah tarihi bakımından eski bir nüsha olduğu kadar, içerisinde bulunan şâirlerin çokluğu, muntazam ve güvenilir bir nüsha olması ile de dikkat çekmektedir. Tezkiretü's-Şu'arâ'nın tenkitli bir nüshasını hazırlanırken, bu değerli nüshanın da göz önünde bulundurulması, azından söz konusu tezkirenin yazma nüshaları tanıtılırken Çorum nüshasından da bahsedilmesinin yararlı olacağı şüphesizdir.

ONDÜZÜM
T.C.
ELİF
KUTUP

(17) Çorum nüshası, 105^a.

(18) A.S. Levent, a.g.e., s 265.